

Enkele onbekende Nederlandse schelpenverzamelingen uit de 19e eeuw

A.S.H. (Bram) Breure & W. (Wim) Backhuys

Some unknown Dutch shell collections from the 19th century

Summary. Based on auction catalogues and newspaper announcements, several hitherto unknown shell collections in the Netherlands are revealed, and data on their (former) owners presented. As far as data allow, the contents of their collections is discussed.

Inleiding

Van Benthem Jutting (1939) heeft in haar artikel over de collectie in het Zoölogisch Museum in Amsterdam onder meer een historisch overzicht gegeven van Nederlandse malacologen uit voorgaande eeuwen. Ook gaf zij informatie over veilingen (tabel 1) en noemde zij prijzen die betaald werden voor belangrijke schelpen. Twee malacologen die terloops genoemd werden, maar waarvoor geen verdere gegevens beschikbaar waren, zijn J.B.J. van Rosendael en F.W. Zürcher. Alleen voor de eerstgenoemde is nadien beperkte informatie gevonden in Tomlin (1942), Engel *et al.* (1986) en Trew (1990), terwijl Backhuys (2009) een zeldzame publicatie van zijn hand heeft blicht.

Fig. 1. Portret van G.L.J. van der Hucht (datum onbekend; bron: Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie).

Over G.L.J. van der Hucht, eveneens genoemd door Van Benthem Jutting (1939), en Engel *et al.* (1986; zonder verdere data) vonden wij de volgende gegevens: Guillaume (Willem) Louis Jacques van der Hucht (fig. 1), geboren Bergen op Zoom 20 december 1812, jager tiendaagse veldtocht (1831), kapitein ter koopvaardij op de 'Palembang' en de 'Sara Johanna', lid (1836-1844) van de firma Nolthenius & Van der Hucht, reders te Amsterdam, mede-eigenaar en administrateur (1844-1846) thee-onderneming Tjikopo (Tjiawi, West Java), mede-eigenaar, later eigenaar (1844-1874) en administrateur (1844-1857) thee-onderneming Parakan Salak (Tjitjoeroeg, West Java), eigenaar (1863-1871) thee-onderneming Sinagar-Tjirohani (Tjibadak, West Java), mede-oprichter en lid firma John Pryce & Co. te Batavia, majoor-commandant (1858) schutterij van Haarlem, mede-oprichter (1860), lid Raad van commissarissen (1860-1874) en directeur (1861-1863) N.V. Billiton Mij., lid (1866-1871) Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hij was Ridder 4e klasse Militaire Willemsorde en Commandeur in de

Orde van de Eikenkroon; gestorven te Santpoort, in zijn huis op landgoed Duin en Berg [thans onderdeel van Landgoed Duin en Kruidberg] op 5 maart 1874 (Anoniem, 2018). Gedurende de 19e eeuw kwamen schelpenveilingen in Nederland met enige regelmaat voor (tabel 2), waarbij soms de naam van de (voormalige) bezitter niet meer is te achterhalen, maar in enkele gevallen nog wel. Op basis van de gevonden krantenadvertenties (fig. 3) kunnen de volgende personen worden toegevoegd als Nederlandse malacologen:

Herman Gerhard van Breugel (1729-1814), laatstelijk predikant in ruste te Dordrecht. Engel *et al.* (1986: 44) vermeldt zijn standplaatsen tussen 1755 en 1786.

Harmanus Vinkeles (1763-?), wonende te Amsterdam; geen verdere gegevens bekend.

Jan Andreas Jacobs (?-1825), wonende te Roermond; hij overleed te Maastricht maar geen verdere gegevens bekend.

Fig. 2. Portret van N.C. de Fremery (datum onbekend; bron: Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie).

Nicolaas Cornelis de Fremery (1770-1844) (fig. 2), studeerde geneeskunde en natuurfilosofie te Leiden, waar hij in 1790 promoveerde en zich daarna als geneesheer vestigde te Haarlem. Werd in 1795 hoogleraar geneeskunde, chemie, farmacie en natuurlijke historie aan de Universiteit van Utrecht,

A

* * * Indien een Liefhebber der Natuurlijke Historie inclination had *à la* hand te koop, een fraaye Verzameling van CONCHYLIEËN, beïtsaandende Hoornen, Schelpen en andere Liefhebberij van dien aard; benevens moutje Mineralien, en een kleine Collectie Zilveren en andere Medailles, mer hezere verder beschikking heeft tot de Natuurlijke Historie, en alles nagelaten is door wijlen den Heer HERMAN GERAARD VAN BREUGEL, kan hij zich desavervees, met vragende Brieven adresseren of lieft in Persoon vervoegen te Dordrecht, voor den eersten November aaltstude, by de Heeren en Mr. D. LUYCK VAN BREUGEL en ABR. 'T HOOF T W. Z., Executeurs in dien Beedel.

B

VERKOOP VAN ROERENDE GOEDEREN.
 * * * H. Vinkeles Jansz., zal te zynen Huize in de Amstelstraat, No. 23, op Dinsdag den 1sten December 1817, des morgens ten tien ure, ten overstaan van den Heere Willem Jan Luitjes, Heissier, verkoopen: Eenige ailmuntende Schilderijen van de meestberoemde Meesters, als: *Ruydaal, Houwerman, van de Velde, Boga, Kuyper* en andere. Insgelyks een fraaye verzameling van Leekelingen, Prenten (zonder en niet vergulde Lysten), Physische en Mathematische Instrumenten, nevens een keurige collectie Hoornen, Schelpen, Naturalia's en Fritsen; opgezette Kapellen enz.; voorts Kamsteiten, ponden en zilveren Zak-Horlogien en Muzyk-Instrumenten, waaronder een extra fraai PIANO FORTE; waarvan de Notitie Intyds by gemelden H. Vinkeles zal te bekomen zyn. De Goederen zyn daags vóór den Verkoopdag voor een ieder te zien. In deze Verkoopning zal ook, behalve het bovengenoemde, nog aangehooren worden Pierson, Juweelen enz. en allen wat onder de voorschreven van kunst en smaak kan gerekend worden, mits dat dezelfde des Zaturdags vóór den Verkoopdag, te Huize van bovengemelden Vinkeles behoorlyk zullen zyn aangegeven.

C

(124) A VENDRE :
 Un cabinet d'histoire naturelle, consistant dans une belle collection de pétrifications rares et bien conservées des carrières de Maestricht; on y remarque surtout différentes espèces de coquilles, telles que des serites, ostracites, tétrabrutes, gryphites, et des dents de squales, requins et du monitor ou de l'animal de Maestricht; palais de spore, des os de tortues de mer ou chelonies, ainsi que des vertèbres, et autres ossements du monitor. — Une idem des carrières entre Viné et Argenteau.
 Une collection de coquilles vivantes.
 Une idem d'agates.
 Une idem de roches, microsses et de productions volcaniques.
 Un grand nombre de papillons et d'insectes, tant indigènes qu'exotiques, bien encadrés.
 Une certaine quantité d'oiseaux empaillés, de médailles romaines et modernes.
 Ces objets proviennent de feu Mr. J. A. Jacobs, en son vivant contrôleur du bureau de garantie des ouvrages d'or et d'argent à Buremonde, agent de l'Académie de Jona, etc.
 Cette vente aura lieu à Wick-Maestricht, à l'hôtel du Lion-d'or, le 10 octobre 1817, où ledit cabinet peut être inspecté pendant deux jours d'avance, aux heures ordinaires.

D

EXPOSITION
D'UNE BRILLANTE COLLECTION DE COQUILLAGES, CRUSTACÉES, ETC.
 A dater du 12 de ce mois, il y aura pendant toute la durée de la Foire l'exposition d'une brillante collection de Coquillages, Crustacés, etc., au local dit *Boterhuis*, sur le Grand-Marché. La Salle sera ouverte depuis 11 heures du matin jusqu'à 4 heures de relevée.
 Cette collection est à vendre de la main à la main. 4175.

E

De Boekhandelaars KEMINK & ZOON, te Utrecht zullen op Dinsdag 1 de Juli 1856 en volgende dagen publiek Verkoopen de zeer aanzienlijke en schoone Verzamelingen van Voorwerpen van NATUURLIJKE HISTORIE, nagelaten door wijlen den Hoogleraar N. C. DE FREMERY, en den Heer T. D. SCHUBART, bevattende een groot hoeveelheid opgezette-VOGELN, ZOOGDIEREN, INSECTEN en CONCHYLIEËN, een menigte DIEREN IN SPIRITUS en ANATOMISCHE PREPARATEN, waaronder ook zeer fraaie gedroogde en in WAS GEBOTSEINDE en vele Voorwerpen in Gips, meestal betrekkelijk het Paard. Een groot hoeveelheid SKELETTEN en MICROSCOPISCHE VOORWERPEN, voornamelijk van geïncideerde Organen van Dieren. Een hoogst belangrijke en uitgebreide Verzameling van ENTOZOËA en van ailmuntende Teekeningen en Manuscripen daarop betrekkelijk. De Catalogus is op Franco-aanvraag bij bovengenoemde te bekomen. (10846)

F

Verkoopning van Boeken, Naturalien, enz.
 De Boekh. P. GOUDA QUINT, te AENHEN, zal den 17-28 October, telkens den namiddags te 2 uren, Verkoopen: de Bibliotheek, nagelaten door de HH. Mr. J. J. BOLMAN, te Bergum, J. D. PASTEUR, te Zwitseren, Dr. J. SIRKS, te Dordrecht, Dr. J. C. DE VLIJVER, te Schiedamschen, en anderen, bevattende zeer vele gewoote werken over Aardrijkskunde, w. o. een aantal oude Atlansen en Reizen, Algem. en Nederl. Geschiedenis, Geslacht-, Wapen-, Munt- en Penningkunde, Rechtsgeleerdheid, Godgeleerdheid, Natuurkunde en Natuurlijke Geschiedenis, Grieksche, Lat., Fransche, Eng., Hoogd. en Nederl. Letterkunde, w. o. vele belangrijke uitgaven, enz. Voorts kostbare Plaat- en Prachtwerken, fraaie Platen, Musiek, Origineele Brieven en Handschriften, w. o. merkwaardige stukken, een groot belangrijke en uitgebreide verzameling Mineralen, Fossielen, Petrefactien, Conchyliën, enz., benevens deels nagelaten door Mr. L. H. BUSE, te Reutum, Ethnologische Voorwerpen, Oudheden, enz. De Catalogus wordt op aanvraag gratis toegezonden. De Notitie van de veiling der Naturalien, Oudheden, enz. is afzonderlijk verkrijgbaar. (7933)

Fig. 3. Advertenties. A: G.H. van Breugel. B: H. Vinkeles. C: J.A. Jacobs. D: J.B.J. van Doren. E: N.C. de Fremery. F: L.H. Buse.

tot aan zijn emeritaat in 1840. Hij was een van de eerste paleontologen in Nederland (Kerp, 1981).

Jan Baptiste Jozef van Doren (1791-1873), nam in 1822 dienst in het leger in Nederlandsch-Indië en ging in 1845 met pensioen als onder-intendant 1e klasse met de rang van majoor (Van der Aa, 1878).

Eltio Alegondas Forsten (1811-1843), vooral bekend als botanicus en ornitholoog, was van 1838-1843 lid van de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië. Verzamelde met name op Celebes (Engel *et al.*, 1986: 87). Zie ook Nurahmi (2015).

Lodewijk Hendrik Buse (1819-1888), was botanicus. Vanaf 1849 komt hij voor in het bevolkingsregister van Renkum waar hij aan de Dorpsstraat woonde. In een beschrijving van Renkum is te lezen "Nu komen we bij het pand van De heer Buse, (1884). Daar woonde hij met zijn vrouw. Ze hadden een

zoon en een dochter. Later is moeder overleden. Het was daar een rijke boel, ook een paard en een rijtuig. Ze hadden een groot Engels schaap met een wagen voor de kinderen. Toen kwam de heer Le Maître er bij inwonen en is getrouwd met Kitty de dochter van de heer Buse. De woning werd verder uitgebreid en ik had er een beste klant aan. Er waren twee meiden en de knecht Nol Bovenkamp. De heer Buse had veel eigendommen, zoals land, bos, huizen en weiland. Hij had in Haarlem zelfs een hele straat. Ook had hij een verzameling van alle soorten hout en steen en ook opgezette vogels en zelfs Pauwvogels. Hij had ook al eens een ton verloren, een kantoor gesprongen [failliet], maar het hinderde niet. De Heer Buse bleef dezelfde" (Anoniem, 2015).

In dit artikel zullen wij de tot op heden onbekende schelpverzamelingen beschouwen van Van Rosendael, Tobias en

Zürcher, aan de hand van de veilingcatalogi, alsmede aanvullende biografische gegevens over deze personen presenteren.

De collectie Van Rosendael

Justus Bartholomeus Jacobus van Rosendael werd geboren in 's-Hertogenbosch op 31 maart 1828, als oudste zoon van de apotheker Jacobus Petrus Josephus van Rosendael (1798-1881) en Wilhelmina van Wamel (1800-1882). Hij huwde in 1848 met Jasperina Magtelda Burgers (1814-1877); zij kregen drie kinderen waarvan er twee vroeg stierven.

In het Algemeen Handelsblad van 21 augustus 1848 vinden we de naam J.B.J. van Rosendael voor het eerst vermeld als kantoorboekhandelaar te Alkmaar. In 1850 verhuisde hij naar de Groenmarkt in Dordrecht, waar een jaar later zijn winkel door brand verwoest werd volgens een bericht in de rubriek Binnenland van het Algemeen Handelsblad op 14 mei 1851. Later vinden wij diverse advertenties in de Dordrechtsche Courant waarin als adres Voorstraat D323 wordt gegeven; in 1883 vindt een omnummering van huisnummers plaats, waardoor het adres Voorstraat 364 wordt. Volgens het Adresboek Dordrecht 1855 was Van Rosendael eerst kantoorboekhandelaar; in het Adresboek van 1873 staat hij vermeld onder de categorie galanterieën [sierlijke snuisterijen].

Hij overleed op 16 maart 1884 te Amsterdam. Op 18 maart plaatste zijn zoon Jacques een korte mededeling van het overlijden in de Dordrechtsche Courant.

Op 20 mei 1884 verschijnt een advertentie (met Franse tekst) in het Nieuwsblad voor den boekhandel met aankondiging van de veiling op 26 mei. Een dag later vinden we in Het nieuwsblad van den dag (verspreid in de regio Amsterdam) een uitgebreide advertentie in het Nederlands.

De catalogus (fig. 4) omvat 63 pagina's met een vierzijdig bedrukte omslag en is afkomstig uit de bibliotheek van Rutgerus Horst (1849-1930), destijds conservator bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (Gijzen, 1938). Er staan in totaal 2472 veilingkavels met gedetermineerde schelpen in de catalogus, maar verder ook een aantal kavels dubbele en ongedetermineerde schelpen, evenals koralen, stekelhuidigen, zeepaardjes, mineralen, insecten, e.d.; verder een viertal kasten en 110 boeken, waarvan slechts 17 over schelpen. Hieronder bevonden zich echter een aantal zeer kostbare werken, zoals Gualtieri (1742), Desallier d'Argenville (1742, 1757), en Rumphius (1741). Op de achterzijde van de omslag staat vermeld waar de catalogus te verkrijgen is. Daaruit blijkt dat deze catalogus over heel Europa verspreid werd. Er worden 20 buitenlandse boekhandelaars genoemd, van Rome tot Sint Petersburg.

Wat de Mollusca betreft, op p. 5 worden 11 kavels Cephalopoda aangeboden. Op p. 6 t/m 37 1839 kavels "Gasteropoda". Hieronder worden ook 8 kavels Scaphopoda als "Dentalidae" en 7 kavels keverslakken als "Chitonidae" vermeld. Op p. 38 worden 3 soorten Pteropoda en 11 soorten Brachiopoda aangeboden. Op p. 39 t/m 50 tenslotte worden 608 kavels "Conchifera" (Bivalven) aangeboden. Achter de soorten staat het aantal exemplaren vermeld. Meestal één of enkele exemplaren, maar soms ook veel meer, vooral als hij kennelijk zelf verzameld heeft, bijvoorbeeld kavel 1549: *Succinea putris* (Dordrecht) 25. Bij de "Limnaeidae" worden enkele bijzondere soorten opgevoerd: Kavel 1762 vermeldt *Limnaea stagnalis* 25,

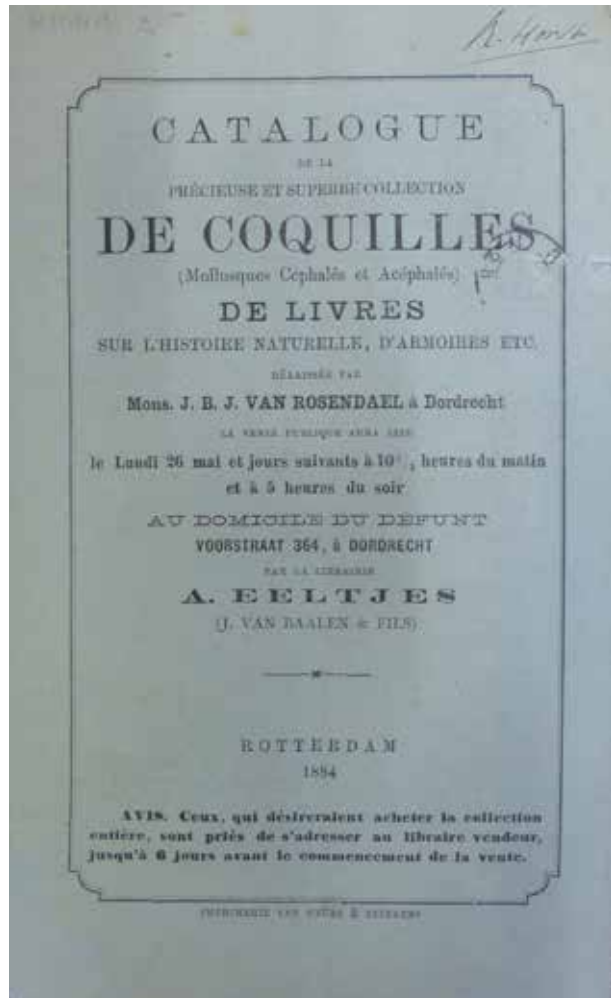

Fig. 4. Titelblad veilingcatalogus collectie Van Rosendael (223 x 135 mm; bron: Backhuys archief).

en daarna volgen: 1763 *pleurotoma* J. v. Roos. 1, 1764 *retusa* J. v. Rosendael 1, 1765 *cochlearia* J.v. Roos. 1. Deze 'soortnamen' worden door hem gegeven aan een aantal afwijkende exemplaren van *Lymnaea stagnalis* (Linnaeus, 1758), die worden afgebeeld in de door zijn zoon uitgegeven publicatie uit 1884 (zie Backhuys, 2009). Het is interessant om hier meer in detail op in te gaan. Deze (enig bekende) publicatie van Van Rosendael voldoet aan de vereisten gesteld door de Code (ICZN, 1999); het is derhalve een taxonomisch geldig werk. De drie door Van Rosendael geïntroduceerde soortnamen missen een beschrijving, maar als illustratie vergezeld van Latijnse naam zijn het beschikbare namen. Uiteraard zijn alle drie de namen synoniemen van *Lymnaea stagnalis* (Linnaeus, 1758). De indruk die deze catalogus achterlaat is er een van een grote uitgebreidheid en diversiteit, zowel in soorten als in gebieden waaruit deze afkomstig zijn. Gevoegd bij zijn bibliotheek kunnen we rustig stellen dat Van Rosendael een zeer serieuze amateur is geweest. Dit blijkt ook uit het feit dat hij in 1872 een van de kopers was tijdens de veiling van de collectie Voorhoeve (Van Benthem Jutting, 1939: 212). Als er in zijn tijd een malacologische vereniging in ons land was geweest zou hij zich daar ongetwijfeld als lid bij hebben aangesloten. Engel *et al.* (1986: 228) gaven aan dat Van Rosendael in 1859

zijn collectie zou hebben verkocht aan Artis, met een verwijzing naar Van Benthem Jutting (1939). De laatste gaf enkel aan dat er een schenking door hem is vermeld in de registers, waarbij geen datum werd genoemd. Van een verkoop lijkt ons dan ook geen sprake geweest, ook al omdat er dan veel meer materiaal zou zijn teruggevonden. In het BioPortal van Naturalis zijn negen registratienummers te vinden met als vermelding “verzamelaar J.B.J. van Rosendael”, alle afkomstig uit de Amsterdamse collectie.

De collectie Tobias

Dirk Tobias werd geboren op 12 november 1818 te Amsterdam. Hij huwde in 1844 met Elisabeth Marie Cornelia Matthes (1820-?) en zij hadden drie zonen. In 1864 en 1884 vinden wij zijn naam genoemd als penningmeester van de Synodale Commissie der Evangelisch-Luthersche Kerk in Amsterdam. Bij Koninklijk Besluit van 5 december 1864 heeft hij op eigen verzoek eervol ontslag gekregen als majoor bij de schutterij te Amsterdam “met vergunning de uniform der schutterij met de aan dien rang verbonden onderscheidingsteekenen te blijven dragen”. Samen met zijn jongste zoon oefende hij het commissiebedrijf in effecten uit onder de naam D. Tobias & Zn. Bij vonnis van 12 mei 1884 werden zij beiden in staat van faillissement verklaard. Een gerechtelijk onderzoek bracht vervolgens onregelmatigheden aan het licht, waarvoor hij door het gerechtshof op 16 december van dat jaar veroordeeld werd tot 2 jaar gevangenisstraf en een boete van fl. 200,00. Hij is daarna naar een psychiatrische inrichting gegaan. Het is onbekend waar en wanneer hij gestorven is.

Op 21 en 22 april 1885 vond een publieke verkoop plaats bij G.Th. Bom & Zoon aan de Keizersgracht, onder andere van “horens en schelpen, schelpenkasten en boeken, afkomstig van den Heer D. Tobias en van een ander bekend Verzamelaar”. Volgens de titel van de catalogus was deze bekende verzamelaar “M[onsieur] Lyonet”. Dit heeft betrekking op Pierre Lyonet (1706-1789), waarover wij in Van Seters (1962: 47-48) lezen met betrekking tot zijn collectie “(...) une partie semble n’avoir été acquise que par un seul acheteur avec le grand cabinet. En effect, le 21 avril 1885, est vendue aux enchères la collection D. Tobias, à Amsterdam, et c’est une collection de coquillages qui, suivant l’indication portée dans le titre du catalogue, doit avoir été constituée par Lyonet et complétée par Tobias. On peut se demander jusqu’à quel point les organisateurs de la vente ne sont pas servi du nom de Lyonet pour auréoler d’importance la collection Tobias. A cette vente, les coquilles se trouvaient encore dans le cabinet qui avait appartenu à Lyonet. Il fut vendu au peintre et littérateur Dr. J.W.C.A. Zürcher pour 176 florins”. Deze Johannes Wilhelm Cornelis Anton Zürcher (1851-1905) was een neef van F.W. Zürcher (zie hieronder).

De catalogus (fig. 5) heeft het formaat 14,7 x 22,5 cm en een omvang van 24 pagina’s inclusief omslag. De twee pagina’s van het voorblad van de omslag zijn niet gepagineerd. Op pagina 1 begint de aanbieding van de collectie Lyonet-Tobias. In totaal worden in deze catalogus 325 kavels geveild. Na deze 325 kavels worden 5 kasten geveild, waarvan de eerste met 82 laden, die volgens de tekst van de catalogus de collectie Lyonet bevatte, zoals ook de interpretatie was van Van Seters (1962). Dat zou betekenen dat deze schelpen niet zijn genoemd in de

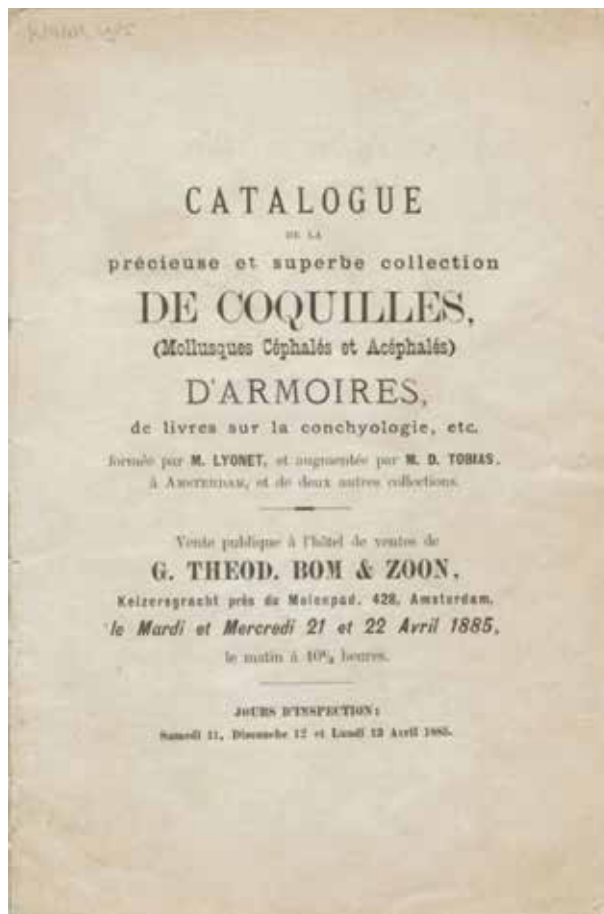

Fig. 5. Titelblad veilingcatalogus collectie-Tobias (225 x 147 mm; bron: Backhuys archief).

hoofdttekst van de catalogus. Kavels 1 t/m 129 (pagina's 1 t/m 10) is derhalve de collectie Tobias, die per lade of gedeelte van een lade wordt geveild. Op pagina 11 wordt aangeboden: Collection de coquilles récemment reçu de l'île de Sangir, Indes Orientales Néerlandaises (Kavels 130 t/m 161); de meeste kavels per soort, soms in erg grote aantallen: bijvoorbeeld kavel 151: “*Cypraea erosa*, quelques centaines”. Op pagina 12 wordt aangeboden: Petite collection d'un amateur (kavels 162 t/m 173) en op pagina 12 t/m 18: Collection précieuse d'un amateur (kavels 174 t/m 286). In de marge zijn in potlood bij de meeste kavels de opbrengsten (in gulden) vermeld. Kavel 124 lijkt te zijn gekocht door Horst (*Nautilus pompilius*, 3 ex. voor fl. 11,00), evenals kavel 143 van Sangir (*Cypraea arabica*, 67 ex., fl. 1,00).

Op pagina 19 t/m 21 worden boeken aangeboden (kavels 287 t/m 325). De meeste niet op schelpengebied, maar wel een aantal zeldzame, kostbare werken zoals Gualtieri (1742), Kiener, Knorr (1770-1775) en Rumphius (1741). Als nummer 291 wordt aangeboden: “Catalogues de ventes de coquilles de Mrs. H.C. Roeters van Lennep, J. Voorhoeve HCz e.a. partiellement av. les prix.” Dit wijst er op dat Tobias bij beide veilingen aanwezig is geweest. Bij nummer 313 wordt o.a. aangeboden: “H.C. Roeters van Lennep, cat. alfab. des cones actuellement connus. 4o. Pas en commerce.”

De achterzijde van de catalogus is een advertentie van het veilinghuis.

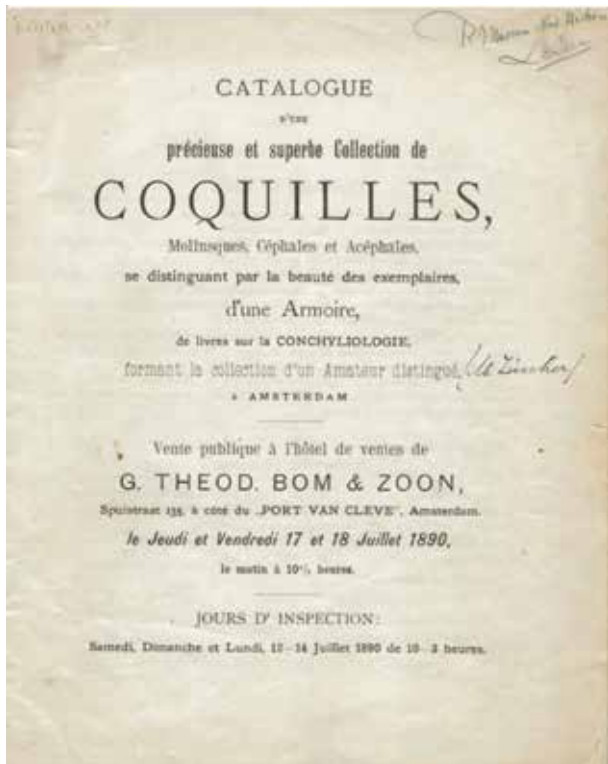

Fig. 6. Titelblad veilingcatalogus (toegeschreven) collectie-Zürcher (210 x 168 mm; bron: Backhuys archief).

In het BioPortal van Naturalis zijn twee registratienummers te vinden met als vermelding “verzamelaar Tobias”, één afkomstig uit de Leidse en één uit de Amsterdamse collectie.

De collectie Zürcher

Op 17 en 18 juli 1890 vond in Amsterdam een veiling plaats in de Spuistraat van een schelpenverzameling, een kast, alsmede boeken van een “amateur distingué”. Op het kaft van de catalogus is achter deze omschrijving aangetekend “(M. Zürcher)” (fig. 6). Vermoedelijk was dit Fred(e)rik Willem Zürcher, een bekende schilder, tekenaar en etser, die onder andere veel werk voor Artis heeft gemaakt.

Fred(e)rik Willem Zürcher werd geboren te Nieuwer-Amstel op 15 februari 1835, als tweede zoon van de graveur Johannes Cornelis Zürcher (1794-1882) en Maria Wilhelmina Ludérus (1803-1867). Hij woonde bijna zijn gehele leven in Amsterdam waar hij meestentijds in Artis dierenstudies maakte. In de Koningszaal van Artis hangt een schilderstuk van een leeuw door hem gemaakt. Hij was getrouwd met Louisa (Louise) David van Franquemont [als Franquemond in het bevolkingsregister van Amsterdam] (geboren 28 januari 1926 in Batavia), maar zij bleven kinderloos. In 1893 verhuisde hij naar Den Haag, waar hij op 2 september 1894 overleed (Wijnman, 1930).

Het Rijksprentenkabinet bezit van Zürcher diverse werken, waaronder een drietal prenten met afbeeldingen van schelpen (fig. 7). Het is zeer waarschijnlijk dat deze prenten gebaseerd zijn op materiaal in zijn eigen collectie.

De catalogus heeft een formaat van 16,8 x 21,0 cm en een omvang van 24 pagina's inclusief omslag. Op pagina's 2 t/m 22 worden 586 kavels mollusken aangeboden in drie kolommen per pagina. Op pagina 3 t/m 16 (kavels 1 t/m 454): Mollusques.

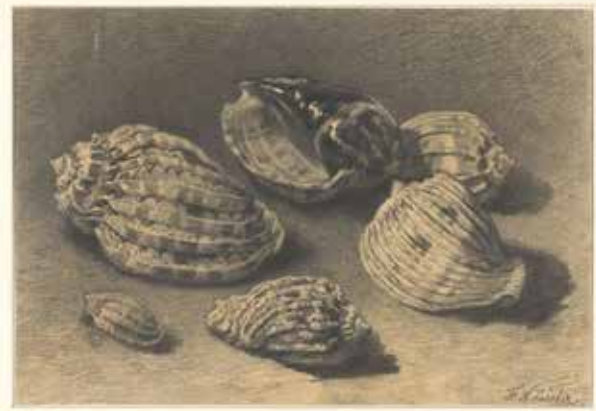

Fig. 7. Drie prenten van schelpafbeeldingen door F.W. Zürcher (bron: Rijksprentenkabinet; respectievelijk inventarisnummer RP-T-1907-33 [potloodtekening, 244 x 330 mm], RP-P-1898-A-214671 [ets, plaatrand 149 x 246 mm], RP-T-1907-35 [potloodtekening, 238 x 343 mm])

Acéphales. De eerste vijf nummers zijn Cephalopoda, de rest Gastropoda. Op pagina's 17 t/m 20 (kavels 455 t/m 560): Mollusques. Céphales, (Bivalves). In deze kopen heeft kennelijk een verwisseling plaatsgevonden: Gastropoda zijn Céphales en Bivalves zijn Acéphales. Op pagina 21 en 22 (kavels 561 t/m 586) worden “Mollusques. Terrestres” aangeboden. Per kavel worden meestal een aantal soorten van één geslacht aangeboden.

Na de schelpen worden nog een kast geveld, een exemplaar van Rumphius (1741) en een exemplaar van Chenu (1859-1862).

De achterzijde van de catalogus bevat een advertentie van het veilinghuis.

Bij een groot aantal kavels staat in de marge in potlood de opbrengst (in gulden) vermeld. Zo wordt nummer 403 “[*Delphinula*] *Arion sphaerula*, très rare, d’une forme et couleur très belle; ex. grand et complet” verkocht voor fl. 75,00, een absolute top prijs. Voor die tijd een vermogen! Dit is mogelijk hetzelfde exemplaar als in 1876 door Artis op de veiling-Roeters van Lennep aangekocht (Breure & Backhuys, 2019), dat echter niet werd teruggevonden. Gelet op het feit dat Zürcher regelmatig voor Artis werkte, lijkt een onderhandse transactie niet uitgesloten.

F.W. Zürcher werd door Van Benthem Jutting (1939) genoemd als een verzamelaar uit de 20e eeuw met een onbekende woonplaats (p. 233) en zonder beroep (p. 238). Engel *et al.* (1986: 312) noemden slechts dat een deel van zijn collectie in 1937 werd gekocht door Leo Muller (1898-1963). In het BioPortal van Naturalis zijn vijf registratienummers met als vermelding “verzamelaar Zürcher”, alle afkomstig uit de Amsterdamse collectie.

Dankwoord

Veel dank aan Jan Burgers voor informatie over de Van Rosendaal familie, aan Julia Philippens voor hulp bij het vinden van gegevens over Jan Andreas Jacobs en aan Jonathan Verwey voor gegevens over Jan Baptiste Jozef van Doren.

Geraadpleegde bronnen

- ANONIEM, 2015. Dorpsstraat, zuidzijde van Veerweg tot Melkdam. <https://tinyurl.com/ybh3662e> (geraadpleegd 3 december 2018).
- ANONIEM, 2018. Van der Hucht parenteel. <https://edewaal.me/van-der-hucht-parenteel/> (geraadpleegd 4 december 2018).
- ARGENVILLE, A.J. DESALLIER D', 1742. L'Histoire naturelle éclaircie dans deux de ses parties principales, la Lithologie et la Conchyliologie, dont l'une traite des pierres et l'autre des coquillages, ouvrage dans lequel on trouve une Nouvelle méthode & une notice critique des principaux Auteurs qui ont écrit sur ces matières. – De Bure, Paris.
- ARGENVILLE, A.J. DESALLIER D', 1757. L'Histoire naturelle éclaircie dans deux de ses parties principales, la Lithologie et la Conchyliologie, dont l'une traite des pierres et l'autre des coquillages, ouvrage dans lequel on trouve une Nouvelle méthode Latine & Française de les diverser: augmentée de la Zoomorphose, ou représentation des animaux à coquilles, avec leurs explications. Nouvelle édition. – De Bure, Paris.
- BACKHUYS, W., 2009. Drie zeldzame Nederlandstalige publicaties over Nederlandse mollusken: 86-87. In: G. Cadée *et al.* (red.), Schitterende schelpen en slijmerige slakken: 75 jaar NMV; malacologie als hobby en professie. – Nederlandse Malacologische Vereniging, Leiden.
- BREURE, A.S.H. & BACKHUYS, W., 2019. Herman Christiaan Roeters van Lennep (1820-1879) and the auction of his collection. – *Spirula* 418: 10-16.
- CHENU, J.C., 1859-1862. Manuel de conchyliologie et de paléontologie conchyliologique, 2 delen. – Masson, Paris.
- ENGEL, H., P. SMIT, A.P.M. SANDERS & J.P.F. VAN DER VEER, 1986. Hendrik Engels alphabetical list of Dutch zoological cabinets and menageries, 2nd enlarged edition. – Rodopi, Amsterdam.
- GIJZEN, A., 1938. 'sRijks Museum van Natuurlijke Historie,

1820-1915. – W.L. & J. Brusse, Rotterdam.

- GUALTIERI, N., 1742. Index testarum conchyliorum quae adservantur in museo Nicolai Gautieri philosophi et medico collegiati florentini et methodice distributae exhibentur tabulis CX. – Caietani Albizzini, Florence.
- ICZN, 1999. International code of zoological nomenclature, 4th edition. International Commission on Zoological Nomenclature, London.
- KERP, J.H.F., 1981. Nicolaas Cornelis de Fremery (1770-1844) als paleontoloog. – Tijdschrift voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen en Techniek, 4: 119-132.
- KNORR, G.W., 1770-1775. Verlostiging der oogen en van den geest, of Verzameling van allerly bekende hoorns en schulpen, die in haar eigen kleuren afgebeeld zijn: thans nagezien, verbeterd, vervolgd, en met een geheel nieuwe Nederduitse beschrijving uitgegeven, 6 delen. – Erven F. Houttuyn, Amsterdam.
- NURAHMI, P., 2015. A short journey to explore the East: Eltio Alegondas Forsten. – *Paramita*, 25: 1-12.
- RUMPHIUS, G.E., 1741. D' Amboinsche Rariteitkamer: behelzende eene Beschryvinge van allerhande zoo weeke als harde Schaalvisschen, te weete raare Krabben, Kreeften, en diergelyke Zeedieren, als mede allerhande Hoorntjes en Schulpen, die men in d'Amboinsche Zee vindt; Daar benevens zommige Mineraalen, Gesteenten, en soorten van Aarde, die in d'Amboinsche, en zommige omleggende Eilanden gevonden worden; Verdeelt in drie Boeken, En met nodige Printverbeeldingen, alle naar 't leven getekent, voorzien. – J.R. de Jonge, Amsterdam.
- TOMLIN, J.R. LE B., 1942. Shell sales. III. – *Proceedings of the Malacological Society of London* 25: 27-33.
- TREW, A., 1990. John R. le Tomlin's new molluscan names. – *National Museum of Wales, Cardiff*.
- VAN BENTHEM JUTTING, W.S.S., 1939. A brief history of the conchological collections at the Zoological Museum of Amsterdam, with some reflections on 18th century shell cabinets and their proprietors, on the occasion of the centenary of the Royal Zoological Society “Natura Artis Magistra”. – *Bijdragen tot de Dierkunde* 27: 167-246.
- VAN BRUGGEN, A.C., 2013. An early 'handwritten' shell exchange catalogue of the Leiden Museum, with notes on the collectors Rethaan Macaré and Tischbein. – *Zoologische Mededelingen Leiden*, 87: 207-223.
- VAN DER AA, A.J., 1878. Biographisch woordenboek der Nederlanden. Bijvoegsel. – J.J. van Brederode, Haarlem.
- VAN SETERS, H.W., 1962. Pierre Lyonet, 1706-1789, sa vie, ses collections de coquillages et de tableaux, ses recherches entomologiques. – *Martinus Nijhoff, La Haye*.
- WIJNMAN, H.F., 1930. Zürcher, Fredrik Willem. In: Molhuysen, P.C. & P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* 8: 1314-1315. – A.W. Sijthoff, Leiden.

Adressen van de auteurs
ashbreure@protonmail.com
backhuys@backhuys.com

Tabel 1. Veilingen gedurende de 19e eeuw, genoemd in Van Benthem Jutting (1939). De plaatsnamen en aanvullende bronnen zijn waar mogelijk toegevoegd.

Jaar	Plaats	Collectie	Bron
1800	Den Haag	Arnout Vosmaer	
1802	Utrecht	Christian Paul Meyer	https://doi.org/10.5962/bhl.title.98120
1809	Amsterdam	Johan Melchior Dentzel	https://doi.org/10.5962/bhl.title.39942
1827	Amsterdam	Joan Raye van Breukelerwaert	https://doi.org/10.5962/bhl.title.120109
1852		Johan Christiaan Meder	
1853		Cornelis Dalen	
1858		G.L.J. van der Hucht	
1858		Theodoor Gerard van Lidth de Jeude	
1872		Jacob Voorhoeve	
1876	Twello	Herman Christiaan Roeters van Lennep	https://doi.org/10.5962/bhl.title.32987
1888	Utrecht	Florentine Jacobine Martina Rethaan Macaré-Ontijd	zie ook Van Bruggen (2013)

Tabel 2. Advertenties uit landelijke en regionale kranten gedurende de 19e eeuw, waarin schelpenverzamelingen te koop werden geboden (Bron: delpher.nl). Gegevens over (voormalige) bezitters zijn waar mogelijk gebaseerd op genealogische en secundaire bronnen op het internet.

Jaar	Datum	Plaats	Locatie	Objecten	Bron
1802	21 juni	Den Haag	Van Daalen Wetters	Cabinet d'histoire naturelle [N.N.]	Nouvelles politiques Leyde, 28.v.1802
1812		Amsterdam	Marlof & Zn.	Collectie C. Sagniez	Affiches...Amsterdam, 28.viii.1812
1812	8 december	Amsterdam		Collectie H. Vinkeles Jansz.	Affiches...Amsterdam, 2 / 4.xii.1812
1813	20 oktober	Amsterdam	Hollandsch Koffyhuys	Kabinet naturaliën, horens en schelpen [N.N.]	Affiches...Amsterdam, 20.x.1813
1813	15 juni	Alkmaar	Hendrik Coster	Kistjes met hoorns [N.N.]	Affiches...Amsterdam, 9.vi.1813
1814		Dordrecht		Collectie-H.G. van Breugel	Rotterdamsche Courant, 6.x.1814
1825	10 oktober	Maastricht	Hotel Lion d'or	Collectie Mr. J.A. Jacobs	Journal de la province de Limbourg, 6.x.1825
1825		? Amsterdam		Vosmaer, Seba, J. Lyonnet, J.D. Pasteur	Opregte Haarlemsche Courant, 7.vi. / 12.vii.1825
1831		Den Haag	Immerzeel	Collectie [N.N.]	Journal de La Haye, 13 / 22.iv.1831
1838		? Utrecht		Collection d'histoire naturelle	Journal de La Haye, 25.i.1838
1838	11 september	Utrecht	Bureau des Ventes Publiques	Collectie Dr E.A. Forster	Journal de La Haye, 9.viii. / 2.ix.1838
1840		Voorburg		Collectie [N.N.]	Journal de La Haye, 3.viii.1840; idem, 6.viii.1840
1841		Den Haag	Boterhuis	(Coll. J.B.J. van Doren)	Journal de La Haye, 12 / 28.v.1841
1851	14-16 april	Amsterdam	Frederik Muller	Verzameling conchylien [N.N.]	Algemeen Handelsblad, 14.iv.1851
1856	1 juli	Utrecht	Kemink & Zn.	Coll. N.C. de Fremery, T.D. Schubärt	Algemeen Handelsblad, 25.vi.1856 / Opregte Haarlemsche Courant, 28.vi.1856
1865		Den Haag	Martinus Nijhoff	Kabinet van hoorns en schelpen [N.N.]	Dagblad van Zuidholland en 's-Gravenhage, 21.xii.1865
1875	19-20 oktober	Haarlem	Ged. Oudegracht	verzamelingen conchyliën [N.N.]	Algemeen Handelsblad, 14.x.1875
1879	22 november	Den Haag	Martinus Nijhoff	verzameling conchylien etc. [N.N.]	Het nieuws van den dag, 8.xi.1879
1880	5 augustus	Amsterdam	H.G. Bom	verzameling uit Amboina, Molukken, Siam, Nieuw Guinea [N.N.]	Het nieuws van den dag, 30.vii.1880
1884	26 mei	Dordrecht		Collectie J.B.J. van Rosendaal	Het nieuws van den dag, 21.v.1884
1892	17-28 oktober	Arnhem	P. Gouda Quint	Collectie Mr. L.H. Buse	Nieuws van den dag / Leeuwarder Courant, 6.x.1892
1898	14 juni	Amsterdam	Fredrik Muller & Co.	kabinet van mr. P. Lyonnet	Algemeen Handelsblad / Arnhemsche Courant, 3.vi.1898